

УДК 336.713

**ФОРМАЛІЗАЦІЯ ОКРЕМИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ
БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ**

Т.А. Васильєва, *д-р екон. наук, професор;*

С.В. Леонов, *канд. екон. наук, доцент;*

Д.В. Олексіч, *викладач-стажист*

Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України», м. Суми

В статье выявлены и формализованы отдельные тенденции развития банковского бизнеса в Украине, проанализирована динамика изменения показателей банковской деятельности, которые являются наиболее релевантными в контексте упрощения процедуры оценки стоимости банковского бизнеса.

Ключевые слова: банковский бизнес, тенденции развития банковского бизнеса, оценка банковского бизнеса.

У статті виявлено та формалізовано окремі тенденції розвитку банківського бізнесу в Україні, проаналізовано динаміку зміни показників банківської діяльності, які є найбільш релевантними в контексті спрощення процедури оцінки вартості банківського бізнесу.

Ключові слова: банківський бізнес, тенденції розвитку банківського бізнесу, оцінка банківського бізнесу.

ВСТУП

У сучасних умовах інтернаціоналізації фінансово-кредитних, господарських, інформаційних та інших зв'язків між країнами перед банківською системою України постає проблема підвищення конкуренції на ринку банківських послуг. За таких умов значно активізуються угоди купівлі-продажу та злиття і поглинання банків, умовою коректного проведення яких є визначення вартості об'єкта угоди. Сучасний банк – не лише джерело кредитних ресурсів, це важливий фінансовий інститут, здатний впливати на функціонування економічної формації та широке коло партнерів. Такий стан проблеми обумовлює необхідність концептуального та фундаментального розгляду проблеми вартості банку, в якому основна увага приділялась би не лише аналізу бухгалтерських показників, а дослідженню засад його діяльності, здатності приносити економічний ефект, позиції на ринку, конкурентних переваг та нематеріальних активів. Все це актуалізує проблему оцінки вартості банківського бізнесу.

Втім, необхідно зазначити, що проблема оцінки вартості банківського бізнесу є набагато глибшою та різнобічною, ніж потреба у визначенні ціни угоди продажу при злитті та поглинанні. На сьогодні у світі все актуальнішим стає вартісно-орієнтований підхід до управління бізнесом, а вартість, одержана в результаті оцінки, розглядається не лише у світлі продажу бізнесу, а є багатограним економічним показником, який задовольняє інформаційні вимоги широкого кола контрагентів. В умовах

підвищення капіталізації банківської системи України, підвищення обсягів іноземного інвестування у вітчизняний банківський сектор та зростання конкуренції на ринку банківських послуг як ніколи набуває актуальності застосування вартісного підходу до управління банками.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема вартості бізнесу фундаментально розглянута у роботах багатьох вчених, окремі аспекти її оцінки розглядаються в роботах вітчизняних та закордонних дослідників, а саме: С. Валдайцева, А. Грязнової, Е. Дамодорана, Є. Колбачева, Т. Коллера, Т. Коупледнда, Дж. Муріна, К. Решоткіної, М. Федотової та інших. Деякі проблеми визначення вартості банку розглядають у своїх працях З. Васильченко, А. Іванов, О. Мендрул, І. Ніконова, Р. Шамгунов та інші.

Однак незважаючи на велику кількість наукових праць у вказаній сфері, проблема упровадження вартісно-орієнтованого підходу до управління банківським бізнесом, залишається не вирішеною остаточно. Комплексні теоретичні розробки, що обґрунтовують необхідність формування системного підходу до визначення вартості банківського бізнесу та власного капіталу банків, практично відсутні. Саме формалізація окремих тенденцій розвитку банківської діяльності в Україні і може надати істотно поштовху дослідженням у даній сфері.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає у визначенні та формалізації окремих тенденцій розвитку банківського бізнесу як методичного підґрунтя досліджень в сфері методології оцінки вартості банків.

РЕЗУЛЬТАТИ

У даній статті автори ставлять перед собою за мету доведення справедливості таких припущень та гіпотез про ряд тенденцій розвитку банківського бізнесу в Україні:

– щодо комісійної діяльності банків: 1) вирішальним фактором при визначенні рентабельності власного капіталу від комісійної діяльності є грошовий оборот банку; 2) перевищення винагороди над витратами за комісійною діяльністю для всіх банків України є близьким за значенням; 3) номінальна сума комісійної винагороди для всіх банків України є близькою за значенням;

– щодо торговельної діяльності банків було доведено, що: 1) торгівля банківськими металами не може розглядатися як одне з основних джерел банківських доходів у рамках торговельної діяльності; 2) оборот за цінними паперами не може розглядатися як істотне джерело торговельного доходу банку, оскільки переважно спрямований на підтримку ліквідності; 3) маржа операцій на валютному ринку для всіх банків України є близькою за значенням;

– питома вага загальних банківських витрат в операційних доходах банків України є постійною протягом останніх років.

Справедливість даних гіпотез дозволить значно спростити подальші наукові дослідження в сфері оцінки вартості банківського бізнесу та вартості банківського капіталу. Ми будемо виходити не із потреби встановити певні константи в діяльності банків в Україні, а із необхідності виокремити головні чинники, які визначають можливості ефективного визначення вартості банківського бізнесу.

Розглядаючи першу групу припущень, які стосуються формування чистого комісійного доходу банку, можна помітити, що основну увагу ми концентруємо на величині грошового обороту та кількості операцій, пов'язаних із комісійною діяльністю банку. Такий кут розгляду проблеми рентабельності власного капіталу банку за комісійною

діяльністю можна пояснити тим, що для оцінки вартості бізнесу важливою є величина чистого комісійного доходу та її співвідношення із власним капіталом банку, яке може бути використане для визначення рентабельності власного капіталу банку та формування ставки дисконтування. Рентабельність витрат за комісійною діяльністю, для якої дійсно важливою є різниця між доходом на одну грошову одиницю обороту або на одну операцію та відповідними витратами, в даному випадку не є визначальною, оскільки значно більш важливим стає не ефективність даної діяльності, а чистий ефект від її провадження.

Розглядаючи комісійну діяльність банку, необхідно зазначити, що вона є дуже різноманітною і стосується різних напрямків провадження банківської діяльності. Так, у „Правилах бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України” [1] комісійні доходи та витрати поділені на три великі групи, які в сукупності складають тринадцять загальних джерел доходів та витрат банку за даним видом діяльності. Існування різних джерел одержання комісійних доходів створює не лише можливість для диверсифікації бізнесу та фінансового маневрування, але й ускладнює побудову моделей, які можуть описувати дану діяльність. Вирішенням даної проблеми ми вважаємо ідентифікацію основних факторів, які формують фінансовий результат за комісійною діяльністю.

В табл. 1 наведена динаміка співвідношення між комісійним доходом та витратами за групами банків України за останні роки.

Таблиця 1 - Динаміка співвідношення між комісійними доходами та витратами банків України (за групами) протягом 2004-2007 рр.

Група банків України*	Рік			
	2004	2005	2006	2007
Група 1 (найбільші банки)	10,24	10,85	11,14	9,07
Група 2 (великі банки)	8,66	10,07	11,27	9,52
Група 3 (середні банки)	8,86	11,73	13,33	9,01
Група 4 (малі банки)	6,45	10,23	8,57	7,29
За банківською системою в цілому	9,20	10,80	11,00	8,94

**Групи наведені відповідно до класифікації банків НБУ*

Аналіз даних, наведених у табл. 1, свідчить, що дане співвідношення не є постійним як у часі, так і за групами. В той же час, відхилення цього співвідношення не є критичними, що дозволяє стверджувати про наявність стабільної тенденції. Такий висновок можна підтвердити шляхом розрахунку стандартних відхилень за роками. Так, для 2004 р. стандартне відхилення становило 13,28%; для 2005 р. – 4,35%; для 2006 р. – 9,14%; для 2007 р. – 5,94%.

Виходячи із того, що для аналізу співвідношення, продемонстрованого в табл. 1, вирішальне значення має не грошовий обіг, а дохід та витрати на грошову одиницю обороту або операцію (грошовий оборот та кількість операцій в даному випадку є однаковими), можна зробити висновок, що різниця між комісійними доходами та витратами характеризується незначними відхиленнями та близька до середньоринкових.

Обґрунтуємо припущення про рівність номінальної суми комісійної винагороди для всіх банків України, а відповідно – її наближення до середньоринкового значення. Аналіз результатів діяльності банків, що працюють в Сумській області, дозволив дійти висновку, що у більшості з них номінальні комісійні винагороди або однакові, або із часом наближаються до єдиного значення, або змінюються відповідно до ринкової кон'юнктури та використовуються як додатковий інструмент маркетингових комунікацій. Такі спостереження доводять вірність

нашого припущення та обумовлюють можливість використання середньоринкового значення номінальної комісійної винагороди при визначенні вартості власного капіталу банку.

Проведений вище аналіз дозволяє стверджувати про вирішальне значення грошового обороту та операцій при визначенні рентабельності власного капіталу від комісійної діяльності. Зазначене значного спрощує та оптимізує аналіз проблеми визначення рентабельності власного капіталу банку за видами діяльності, зокрема – комісійної.

Перейдемо до розгляду торговельної діяльності банків України. У першу чергу необхідно зазначити, що даний вид діяльності для банків має побічний характер, що пояснюється його незначною часткою у фінансових результатах діяльності банків. У табл. 2 наведено дані щодо частки торговельного доходу банку у загальних чистих операційних доходах за групами банків України.

Таблиця 2 - Динаміка питомої ваги торговельних доходів у чистих операційних доходах банків України (за групами) протягом 2004-2007 рр., %

Група банків України*	Рік			
	2004	2005	2006	2007
Група 1 (найбільші банки)	8,84	7,65	8,76	7,42
Група 2 (великі банки)	8,81	7,01	8,01	10,45
Група 3 (середні банки)	9,69	8,47	6,69	6,09
Група 4 (малі банки)	9,36	5,86	8,93	8,23
За банківською системою в цілому	9,03	7,45	8,46	7,73

*Групи наведені відповідно до класифікації банків НБУ

Незначна частка фінансових результатів від торговельної діяльності у операційних доходах банків обумовлює ставлення їх керівництва та банківського нагляду до даного джерела доходів банку. Зокрема, це проявляється у складності отримання релевантної інформації про характер торговельної діяльності як у більшості вітчизняних банків, так і щодо банківської системи в цілому. Так, наприклад, аналіз рентабельності торговельних операцій АКБ „Укрсоцбанк” є значно ускладненим через те, що „банк не здійснює окремого обліку реалізованого результату за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти” [0]. Щодо ВАТ „Райффайзен банк Аваль”, то ступінь відкритості інформації відносно торговельної діяльності цього банку за останні роки, є значно вищою (табл. 3).

Таблиця 3 - Динаміка показників торговельної діяльності ВАТ „Райффайзен банк Аваль” за 2005-2007рр., тис. дол. США

Показник	Рік		
	2005	2006	2007
Результати від торгівлі валютою: за торговими операціями	31624	27928	35254
за курсовими різницями	-903	1967	-1473
Чистий дохід від торгівлі цінними паперами	-266	439	543

Торгівля банківськими металами навіть не входить до структури видів торговельної діяльності ВАТ „Райффайзен банк Аваль”, що свідчить про незначний вплив результатів за цим джерелом торговельного доходу на

загальну оцінку торговельної діяльності цього банку. Аналогічна ситуація має місце і в більшості інших банків України.

Результати торгівлі цінними паперами мають досить малу питому вагу в загальних результатах. Крім того, вони не є постійними: в 2005 р. цей банк зазнав збитків від продажу цінних паперів. Така ситуація характерна і для багатьох інших вітчизняних банків. Наприклад, частка результатів торгівлі цінними паперами для АКБ „Укрсоцбанк” протягом останніх років змінилась майже на 13 пунктів (з 17% у 2006 р. до 29,8% у 2007 р.). Це дозволяє стверджувати, про неторговельний характер операцій банків України з цінними паперами, а спрямованість даної діяльності на підтримку ліквідності та вирішення інших проблем їх діяльності.

Висновок про незначні коливання показників рентабельності операцій вітчизняних банків на валютному ринку підтверджується незначними відхиленнями курсів обміну валют, що встановлені ними. Безумовно, про повну відповідність середньоринковим тенденціям стверджувати не можна, проте загальна рентабельність операцій на даному ринку близька до середньоринкової.

Перейдемо до розгляду припущення щодо постійного характеру загальних банківських витрат. У табл. 4 наведена динаміка питомої ваги загальних витрат у власному капіталу банків (за групами).

Таблиця 4 - Динаміка частки загальних витрат у власному капіталі банків України (за групами) протягом 2004-2007рр., %

Група банків України*	Рік			
	2004	2005	2006	2007
Група 1 (найбільші банки)	58,64	51,32	32,45	34,41
Група 2 (великі банки)	36,85	37,56	28,53	28,95
Група 3 (середні банки)	33,55	35,45	25,12	33,67
Група 4 (малі банки)	22,48	20,75	17,41	22,68

**Групи наведені відповідно до класифікації банків НБУ*

Дані табл. 4 свідчать про незбіг темпів зростання загальних витрат та власного капіталу банків, проте дослідження в цій сфері свідчить про спільні тенденції у зміні загальних банківських витрат та операційного доходу банків. Дані про співвідношення між цими величинами банків України за групами наведені в табл. 5.

Динаміка співвідношень, наведених в табл. 5, характеризується незначними відхиленнями, проте в цілому є досить стабільною і зазнає лише незначних змін за роками та групами банків. Це дозволяє зробити висновок про постійний характер відношення загальних витрат банків до операційних витрат, а не до власного капіталу.

Таблиця 5 - Динаміка співвідношення між загальними витратами та операційними доходами банків України (за групами) протягом 2004-2007 рр.

Група банків України*	Рік			
	2004	2005	2006	2007
Група 1 (найбільші банки)	0,68	0,64	0,56	0,56
Група 2 (великі банки)	0,62	0,64	0,61	0,67
Група 3 (середні банки)	0,58	0,61	0,59	0,65
Група 4 (малі банки)	0,67	0,65	0,68	0,65

**Групи наведені відповідно до класифікації банків НБУ*

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що виявлені та формалізовані тенденції розвитку банківського бізнесу в Україні відкривають нові можливості для оцінки вартості банківського бізнесу, аналізу ефективності провадження діяльності банку та визначення вартості банківського капіталу, виходячи із загальних напрямків його комерційної діяльності.

ВИСНОВОК

Хоча формалізація окремих тенденцій розвитку бізнесу не може розглядатися як наукова новизна, проте може мати істотне практичне значення. Не створюючи певних констант, така формалізація може допомогти із визначенням загальних напрямків розвитку та відкрити нові можливості для подальших досліджень. Зокрема, проведений нами аналіз та його результати можуть значно спростити процедуру оцінки вартості банківського бізнесу.

SUMMARY

FORMALISATION OF INDIVIDUAL TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF BANK BUSINESS IN UKRAINE

*T.A.Vasileva, S.V.Leonov, D.V.Oleksich,
State Higher Educational Establishment «Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine», Sumy*

In this article author have examined the main trends of banking business in Ukraine, analyzed dynamics of the main indicators of banking, found out and formalized main trends of banking business development with purpose to simplify the banking business evaluation procedure.

Keywords: banking business, banking business trends, banking business evaluation.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа // www.bank.gov.ua
2. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України : постанова Правління Національного банку України від 23 червня 2003 року № 255 [Електронний ресурс] / Національний банк. – Режим доступу до документа : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0583-03>
3. Річний звіт АКБ „Укрсоцбанк” за 2007 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : // <http://www.usb.com.ua/>
4. Річний звіт ВАТ „Райффайзен банк Аваль” за 2007 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : // <http://www.aval.ua/>
5. Рудинская Е.В. Банковская система Украины: основные характеристики и стратегия развития / Е. В. Рудинская, Е. А. Мартынюк, Я. П. Квач. – Одесса: Астропринт, 2001. – 109 с.
6. Рутгайзер В. М. Оценка рыночной стоимости коммерческого банка. Методические разработки / В. М. Рутгайзер, А. Е. Будицкий – М. : Маросейка, 2007. – 224 с.
7. Структура кредитно-інвестиційного портфеля комерційних банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : // <http://www.aub.com.ua>

Надійшла до редакції 6 червня 2009 р.